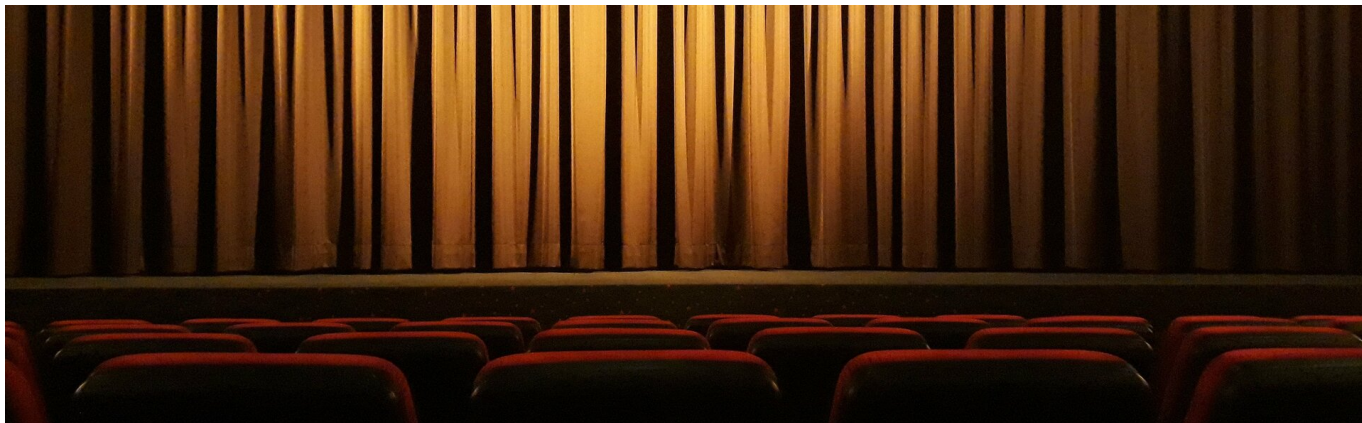

Jak czytać dramaty? Dramat naturalistyczny: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*. Część 2.

- [Wprowadzenie](#)
- [Schemat](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Andrzej Bursa, *Ja chciałbym być poetą*, [w:] tegoż.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Evviva l'arte!*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, Wrocław 1991, s. 56–57.

Jak czytać dramaty? Dramat naturalistyczny: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*. Część 2.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W drugiej części cyklu lekcji rozwiniesz i sprawdzisz swoje umiejętności analizy dramatu. Dokonasz interpretacji fragmentów dramatu naturalistycznego *Moralność pani Dulskiej* Gabrieli Zapolskiej. Odnajdziesz cechy gatunkowe w konkretnych scenach, kluczowych dla zrozumienia wymowy utworu. Określisz, jakie czynniki wpływają na kształt artystyczny dramatu.

Twoje cele

- Dokonasz analizy i interpretacji fragmentów dramatu Gabrieli Zapolskiej *Moralność pani Dulskiej*.
- Poznasz konteksty interpretacyjne.
- Określisz znaczenie poszczególnych scen dla konstrukcji dramatu.
- Zrozumiesz wymowę utworu.
- Sprawdzisz swoją wiedzę na temat cech gatunkowych dramatu naturalistycznego.

Pierwsza część lekcji: [Jak czytać dramaty? Dramat naturalistyczny: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*. Część 1](#)

Schemat

Dramat należy analizować jako utwór literacki, pamiętając jednak, że cechy rodzajowe mają znaczenie dla możliwości realizacji scenicznej. Artyzm utworu wynika zarówno z jego konstrukcji, jak i literackich środków wyrazu. Dramat może wykorzystywać różne style językowe i wiele rodzajów dialogów. Może łączyć różne gatunki i sięgać po rozmaite wyznaczniki gatunkowe, jak komizm, tragizm czy ironia tragiczna. Logika i kolejność scen mogą być podyktowane przez motywację realistyczną – psychologiczną lub społeczną, jak również metafizyczną, a główny konflikt może rozgrywać się w świadomości bohaterów. Swoboda twórcza i oryginalna artystyczna wizja to mechanizm rozwoju dramatu, od jego początków po współczesne formy awangardowe i eksperymentalne.

Polecenie 1

Przeczytaj uważnie scenę 15. aktu II i odpowiedz na poniższe pytania. Następnie skonfrontuj swoje spostrzeżenia z zamieszczoną na schemacie analizą.

Czy postaci zachowują się zgodnie z prawdopodobieństwem psychologicznym?

Jak można określić motywacje ich działań?

Jaką postawę zajmują domownicy wobec decyzji Zbyszka?

Jaki rodzaj komizmu pojawia się w tej scenie?

Polecenie 2

Przeczytaj uważnie scenę 8. aktu III dramatu i odpowiedz na poniższe pytania. Następnie skonfrontuj swoje spostrzeżenia z zamieszczoną na schemacie analizą.

Jaki rodzaj dialogu dominuje w scenie i jaką funkcję pełni?

W jaki sposób Juliasiewiczowa przekonuje Zbyszka do zmiany decyzji?

W jaki sposób zostały ukazane prawdziwe motywacje Zbyszka?

Polecenie 3

Przeczytaj uważnie scenę 14. aktu III i odpowiedz na poniższe pytania. Następnie skonfrontuj swoje spostrzeżenia z zamieszczoną na schemacie analizą.

W jaki sposób domownicy reagują na odejście Hanki?

Jak zostali ukazani Hesja i Mela?

Czy odejście Hanki zmienia sytuację w domu Dulskich i relacje między bohaterami?

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

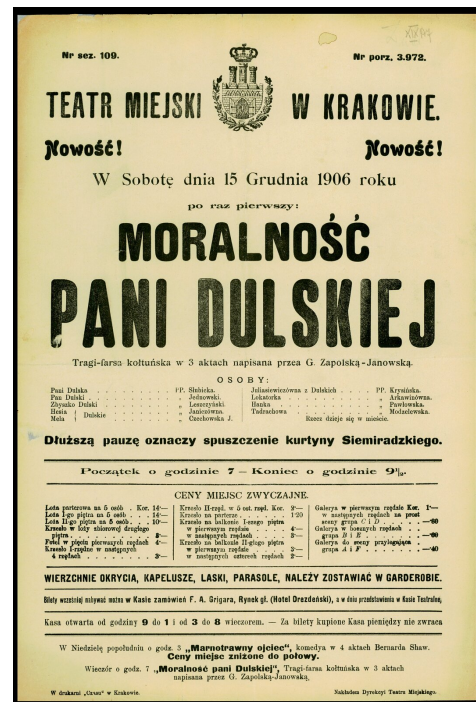
stychomythia

(gr. *stichomythía*) w dramacie wierszowanym dialog dwóch postaci złożony z jednowersowych replik; forma ukształtowana w starożytnej Grecji

Podsumowanie analizy sceny 15. aktu II

Scena ukazuje centralne wydarzenie dramatu – decyzję Zbyszka o poślubieniu Hanksi. Taki rozwój wypadków wydaje się zaskakujący w świetle wcześniejszych wydarzeń, działań i postaw bohaterów, jednak jest dobrze umotywowany psychologicznie. Decyzja Zbyszka wywołuje szok, ponieważ nie znajduje uzasadnienia w mieszczańskim światopoglądzie i systemie wartości.

Wywołuje ona kryzys w domu Dulskich, co wiąże się z faktem, że Dulski pod wpływem szoku staje się całkiem bezsilny i traci inicjatywę. Scena wzbogaca charakterystykę bohaterów, np. Felicjana Dulskiego, który jest postacią budowaną głównie za pomocą mimiki i gestu (z wyjątkiem jednej sceny nie wypowiada ani słowa). Środki te służą ukazaniu jego bierności, całkowitego podporządkowania się żonie i obojętności wobec całej rodziny. Zestawienie rozmaitych postaw i efekt zaskoczenia oraz połączenie **komizmu** słownego i sytuacyjnego decydują o niezwyklej dynamice sceny.

Afisz teatralny zapowiadający premierę *Moralności Pani Dulskiej* w Teatrze Miejskim w Krakowie, 1906
Źródło: Polona.pl, domena publiczna.

Podsumowanie analizy sceny 8. aktu III

Warstwa językowa

W scenie dominuje dialog dyskusyjny, który: – posuwa akcję do przodu (Zbyszko wycofuje się z decyzji poślubienia Hanksi i godzi się na oddanie sprawy w ręce Juliasiewiczowej), – służy pogłębieniu charakterystyki bohaterów: Zbyszka i Juliasiewiczowej.

Bohaterowie

Cała scena jest psychologiczną analizą młodego Dulskiego – jego wypowiedzi i milczenie, które jest odpowiedzią na argumenty Juliasiewiczowej, pokazują, że Zbyszko łatwo poddaje się presji innych (ulega argumentom Juliasiewiczowej), że jego bunt ma charakter pozorny

(pragnie sprawić przykrość matce) oraz że podziela **drobnomieszczański system wartości** (obawia się skandalu).

Z kolei Juliasiewiczowa doskonale zna Zbyszka, posiada zdolności negocjacyjne (sięga po najbardziej przekonujące argumenty). Ponadto jest osobą akceptującą społeczny porządek i starającą się czerpać z niego korzyści.

Sposób ukształtowania sceny sugeruje jej zakończenie – sprzeczność widoczna między ruchem scenicznym a wypowiedziami Zbyszka sugeruje chęć zmiany decyzji, a tym samym uwolnienia się od problemu, co wyraźnie wyczuwa Juliasiewiczowa.

Przedstawienie „*Moralność Pani Dulskiej*” Gabrieli Zapolskiej w Teatrze Miejskim w Wilnie. Scena zbiorowa. Siedzą na pierwszym planie od lewej: Stefania Gintel i Halina Motyczyńska. Siedzą na drugim planie od lewej: Hilda Skrzydłowska, Irena Jasińska-Detkowska jako Dulska, Władysław Neubelt jako Dulski. Stoi Wacław Ścibor.

Źródło: 1935, domena publiczna.

Podsumowanie analizy sceny 14. aktu III

W scenie dominuje dialog sytuacyjny, co jest związane z ukazaniem w niej odejściem Hanki z domu Dulskich. Dialog ukazuje reakcje bohaterów na to wydarzenie i postawę, jaką zajmują wobec zaistniałej sytuacji.

Postacie

Dla Dulskiej wydarzenie to oznacza powrót do zachwianej przez skandal równowagi. Odejście Hanki sprawia, że Dulski odzyskuje

pewność siebie, inicjatywę i władzę w domu, której częściowo zrzekła się na rzecz Juliasiewiczowej. Jej stosunek do krewnej cechuje cynizm i niewdzięczność. Zbyszko zamyka się w pokoju, pragnąc uniknąć niezręcznej sytuacji. Szczególnie wyraźnie zostały zestawione przeciwstawne reakcje Meli i Hesi wobec odejścia Hanki. Mela okazuje moralną wrażliwość, z kolei Hesja jest cyniczna. Hesja i Mela, siostry obdarzone przeciwstawnym temperamentem i spojrzeniem na świat, używają innego języka. Hesja mówi dużo i szybko, pod wpływem emocji, używa dosadnych wyrażen, nie zastanawia się na swymi wypowiedziami, natomiast Mela wypowiada się spokojnie i z namysłem. Dialog Hesi i Meli ukazuje dwoistą ocenę sytuacji – z jednej strony zachowanie Dulskiej, która z typową dla siebie bezduszością kierowała się tylko i wyłącznie chęcią uniknięcia skandalu jak najmniejszym kosztem, jest czynem zasługującym na moralne potępienie, z drugiej strony Hanka, decydując się na wzięcie udziału w targu, a nawet dyktując warunki swego odejścia i milczenia na temat całej sprawy, również nie zasługuje na uznanie.

Spektakl na podstawie dramatu *Moralność Pani Dulskiej*. W tytułowej roli Stanisław Perzanowski, Teatr Aktora w Warszawie, 1934. Reżyseria Stanisław Perzanowski. Scenografia Władysław Daszewski.

Źródło: Polona.pl, domena publiczna.

Cechy gatunku

Indywidualizacja językowa – styl wypowiedzi jest dostosowany do pochodzenia społecznego, wykształcenia, wieku i temperamentu postaci. W wypowiedziach Hanki i Tadrachowej pojawia się stylizacja dialektalna – można dostrzec cechy języka mieszkańców wschodniej Galicji (np. rozpoczynanie zdania od „ta”).

Dobór słownictwa i styl wypowiedzi odzwierciedla również wizję świata i system wartości każdego z bohaterów. Postacie dramatu zmieniają też sposób wypowiadania się w zależności od partnera dialogu.

Kompozycja

W dialogu Hesi i Meli widoczny jest główny zabieg kompozycyjny – kontrast i łączenie przeciwieństw.

Słownik

indywidualizacja języka

zabieg stylistyczny polegający na stworzeniu charakterystycznego języka danej postaci, odróżniającego ją od innych bohaterów; język postaci niesie wiele informacji na jej temat: mówi o pochodzeniu, wykształceniu, a nawet cechach charakteru; indywidualizacji służą różne środki językowe: słownictwo, frazeologizmy, elementy składni itd.

komizm

(gr. *komikós*) przedstawianie pewnych wydarzeń, sytuacji, postaci w sposób dowcipny i zabawny, wywołujący śmiech, może polegać na przejęskrawianiu rzeczywistości, ukazywaniu sprzeczności, kontrastów, wywoływaniu zaskoczenia; zespół cech wywołujących wesołość, śmieszność. Wyróżnia się komizm sytuacyjny, słowny i komizm postaci

moralność mieszczańska

moralność charakterystyczna dla społeczeństw wczesnokapitalistycznych, głosząca m.in. zasady autonomii i wolności; również: styl życia na pokaz, przejawiający się w stwarzaniu pozorów praktykowania określonych cnót i poszanowania pewnych wartości

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zrekonstruuuj przebieg wydarzeń przedstawionych w dramacie Gabrieli Zapolskiej *Moralność Pani Dulskiej* – wyjaśnij, które z nich, twoim zdaniem, są najważniejsze i jaką funkcję pełnią w budowie akcji? Zapisz swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 2

Zaznacz, jaką konstrukcję ma akcja dramatu.

☐ Skomplikowaną wielowątkową.

☐ Prostą jednowątkową.

Ćwiczenie 3

Zapisz, jaki jest główny wątek dramatu.

Ćwiczenie 4

Stwórz schemat: wypisz główne wydarzenia z *Moralności Pani Dulskiej*, a następnie połącz je tak, aby zobrazować, czy poszczególne wydarzenia są powiązane ze sobą następstwem przyczynowo-skutkowym, czy tylko następstwem czasowym. Zapisz swoje wnioski.

Moralność Pani Dulskiej

kliknij, uzupełnij i połącz

kliknij, uzupełnij i połącz

kliknij, uzupełnij i połącz

kliknij, uzupełnij i połącz

kliknij, uzupełnij i połącz

Ćwiczenie 5

Spróbuj określić zasadę rządzącą układem zdarzeń w dramacie Gabrieli Zapolskiej – czy można wskazać konflikt między bohaterami, który jest motorem akcji? Odpowiedz na pytanie, jak mógłbyś scharakteryzować ten konflikt?

Ćwiczenie 6

Zaznacz prawidłową odpowiedź. Motywacja wydarzeń ma charakter:

☐ realistyczny (psychologiczny, społeczny)

☐ metafizyczny

Ćwiczenie 7

Zaznacz cechy, które pozwalają uznać *Moralność pani Dulskiej* za dramat naturalistyczny.

☐ Przedstawienie upiększonej rzeczywistości.

☐ Indywidualizacja języka

☐ Krytyka społeczeństwa mieszczańskiego.

☐ Optimistyczny wydźwięk utworu.

Ćwiczenie 8

Skonfrontuj swoje spostrzeżenia z wcześniej zebranymi wnioskami i podsumuj je w formie notatki:

- wskaż dominantę kompozycyjną utworu,
- scharakteryzuj kompozycję akcji, wskazując jej główne elementy,
- określ motywację zdarzeń w utworze,
- scharakteryzuj konstrukcję bohaterów, motywację ich działań oraz rolę poszczególnych postaci w rozwoju wydarzeń,
- opisz język utworu, określając funkcje dialogu i warstwę stylistyczną,
 - scharakteryzuj budowę czasu i przestrzeni w utworze.

Praca domowa

Wykorzystując zebrane dotychczas informacje, stwórz interpretację *Moralności pani Dulskiej*, w którym omówisz jeden z poniższych problemów:

- Krytyka moralności mieszczańskiej.
- Czy Zbyszko i Mela są postaciami tragicznymi?
- *Moralność pani Dulskiej* jako tragikomedia.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Jak czytać dramaty? Dramat naturalistyczny: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*. Część 2

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.

7. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje;

13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.

Lektura uzupełniająca

9) Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- charakteryzuje cechy dramatu naturalistycznego,
- analizuje budowę dramatu *Moralność pani Dulskiej* Gabrieli Zapolskiej,
- opisze, jak naturalizm wpłynął na teatr,
- wyjaśni, jaką rolę odgrywał determinizm w dramacie Zapolskiej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- drama;
- sztuka teatralna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Uwaga: scenariusz obejmuje dwie lekcje: Jak czytać dramaty? Dramat naturalistyczny: Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*. Część 1. i Część 2.**

Nauczycie prosi, aby uczniowie:

1. Zapoznali się z audiobookiem z I cz. cyklu, który zawiera streszczenie dramatu Gabrieli Zapolskiej, *Moralność pani Dulskiej*, oraz z informacjami na temat dramatu naturalistycznego.
2. Podzielili się na sześć grup, zgodnie z podziałem dramatu dokonany w obu lekcjach: gr. 1 – akt I, scena 1, gr. 2 – akt I, scena 5, gr. 3 – akt I, scena 12, gr. 4 – akt II, scena 15, gr. 5 – akt V, scena 8, gr. 6 – akt III, scena 14. Poleca, by członkowie grup podzielili między sobą zadania: potrzebni będą odtwórcy ról oraz osoby, które zajmą się przygotowaniem schematycznej scenografii (np. plansza lub plakat przedstawiający miejsce akcji) czy rekwizytów.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy uczniom cele zajęć oraz wspólnie ustala z nimi kryteria sukcesu.
2. Lekcja rozpoczyna się od ustalenia cech dramatu naturalistycznego. Nauczyciel poleca, by jedna osoba notowała na tablicy, w formie mapy skojarzeń, wymieniane przez uczniów cechy (uczniowie mogą wrócić do informacji z e-materiału). Nauczyciel dba o to, by ustalenia były pełne, ewentualnie uzupełnia informacje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel informuje uczestników zajęć, jak będzie przebiegała praca na lekcjach. Każda z grup, wykorzystując przygotowane wcześniej scenografię i rekwizyty, odegra swoją scenę z dramatu. Następnie wszyscy uczniowie, pracując w ramach swojej grupy, wykonają polecenia związane z konkretną sceną. (Chodzi o to, by wszyscy mogli przeanalizować wszystkie sceny, co będzie im potrzebne podczas interpretacji). Po upływie czasu wyznaczonego przez nauczyciela na opracowanie poleceń grupa, która inscenizowała dany fragment, przedstawia swoje propozycje odpowiedzi. Pozostali uczniowie mogą je uzupełniać, dyskutować, szukać wspólnie najlepszego rozwiązania. Mogą także korzystać z podpowiedzi interpretacyjnych zawartych w e-materiale.
2. W podsumowaniu tej fazy lekcji uczniowie mogą przedyskutować przygotowane scenografie i rekwizyty oraz odtwórców tekstu dramatu, a nauczyciel ocenić pracę grup.
3. Następnie uczniowie (indywidualnie) czytają podsumowanie analizy poszczególnych scen, aby skonfrontować swoje ustalenia z zaproponowanymi w e-materiale. (Podsumowanie analizy scen aktu I znajduje się w cz. I cyklu lekcji, w sekcji „Przeczytaj”, a podsumowanie analizy pozostałych scen w cz. II cyklu lekcji, także w sekcji „Przeczytaj”).
4. W ostatniej części tej fazy lekcji uczniowie indywidualnie wykonują ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się” z cz. 2 cyklu lekcji. Nauczyciel wskazuje im te zadania, które posłużą do syntezy zgromadzonych informacji oraz ułatwią interpretację dramatu. Warto zwrócić uwagę na następujące ćwiczenia: 1, 3, 7.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje pytania podsumowujące, np. jakie cechy pozwalają uznać *Moralność pani Dulskiej*, za przykład dramatu naturalistycznego?
2. Na zakończenie lekcji nauczyciel pyta o wątpliwości uczniów związane z interpretacją dramatu Gabrieli Zapolskiej, której mają dokonać w domu. Odpowiada na pytania, udziela wskazówek, przypomina, jak powinien zostać skonstruowany szkic interpretacyjny dzieła dramatycznego. prosi uczniów, by zastanowili się nad wyborem jednego z tematów pracy domowej:
 - Krytyka moralności mieszczańskiej.
 - Czy Zbyszko i Mela są postaciami tragicznymi?
 - Moralność pani Dulskiej jako tragikomedie.Jeśli uczniowie mają wątpliwości interpretacyjne, nauczyciel pomaga im je rozwiązać.

Praca domowa:

1. Wykorzystując zebrane dotychczas informacje, stwórz interpretację *Moralności pani Dulskiej*, w którym omówisz jeden z poniższych problemów:
 - Krytyka moralności mieszczańskiej.

- Czy Zbyszko i Mela są postaciami tragicznymi?
- Moralność pani Dulskiej jako tragikomedia.

Materiały pomocnicze:

- *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.
- Stanisław Furmanik, *O sztuce teatru*, w: *Problemy teorii dramatu i teatru*, pod red. Janusza Deglera, Wrocław 1988.
- Juliusz Kleiner, *Istota utworu dramatycznego*, w: *Problemy teorii dramatu i teatru*, wybór i oprac. Janusz Degler, Wrocław 1988.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Audiobook” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.